

KERUEN

M.O. ÁÝEZOV
ATYNDAGY ÁDEBIET
JÁNE ÓNER
INSTITYTYNYŇ

HABARSHYSY

M.O. AUEZOV INSTITUTE
OF LITERATURE AND ART

HERALD

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА ИМЕНИ
М.О.АУЭЗОВА

ВЕСТНИК

№4, 77-ТОМ

2022

ISSN 2078-8134

**М.О.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ**

КЕРУЕН

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2005 жылы құрылған

**№4, 77-ТОМ
2022**

ISSN 2078-8134

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
ИМ. М.О.АУЭЗОВА

КЕРУЕН

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

основан в 2005 году

№4, том 77
2022

ISSN 2078-8134

**M.O.AUEZOV INSTITUTE OF
LITERATURE AND ART**

KERUEN

SCIENTIFIC JOURNAL

founded in 2005

№4, 77 vol
2022

Ғылыми журнал

Ғылыми журнал 2005
жылдан бері шығады.

Құрылтайшысы және
баспагері:

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет
және өнер институты

Редакция мен баспагер
мекен жайы:

Заңды мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Шевченко к-сі, 28,
050010,

Нақты мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Құрманғазы к-сі, 29,
2-қабат, 050010,

Тел. : +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

Электрондық пошта:
keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz .

ISSN 2078-8134

Жылына 4 рет жарық көреді.

Журнал 2005 жылғы
24 наурызда Қазақстан
Республикасының Мәдениет,
ақпарат және спорт
министрлігі, Ақпарат және
мұрағат комитетінде тіркелген.
Тіркеу куәлігі: 2005 жылғы 24
наурыздағы №5844-Ж.

«КЕРУЕН»

№4, 77-том, 2022

Бас редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Ісләмжанұлы,
филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА
корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институтының бас директоры
(Алматы, Қазақстан)

Бас редактордың орынбасарлары:

Ғылыми редактор:

ҚАЛИЕВА Альмира Қайыртайқызы, фило-
логия ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов
атындағы Әдебиет және өнер институты бас
директорының ғылым жөніндегі орынбасары
(Алматы, Қазақстан)

Жауапты редакторлар:

СҰЛТАН Ертай, PhD, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институты бас директорының
орынбасары (Алматы, Қазақстан)

САРСЕНБАЕВА Жансұлу Баденқызы,
магистр, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және
өнер институтының ғылыми қызметкері
(Алматы, Қазақстан)

Научный журнал

Журнал издается с 2005
года.

Учредитель и издатель:

Институт литературы и
искусства
им. М.О. Ауэзова.

Адрес редакции и издателя:

Юридический адрес:
Казахстан, г. Алматы, ул.
Шевченко 28, 050010,
Фактический адрес: Казахстан,
г. Алматы, ул. Курмангазы 29,
2 этаж. 050010,
Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.
Email: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Выходит 4 раза в год

**Журнал зарегистрирован
24 марта 2005 года в
Комитете информации
и архивов Министерства
культуры, информации и
спорта**

Республики Казахстан.

**Свидетельство о регистрации:
24 марта 2005 г. №5844-Ж.**

«КЕРУЕН»

№4, том 77, 2022

Главный редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович,
доктор филологических наук, член-корреспон-
дент НАН РК, генеральный директор Института
литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы,
Казахстан)

Заместители главного редактора:

Научный редактор:

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат
филологических наук, заместитель по науке
генерального директора Института литературы
и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Ответственный редакторы:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генераль-
ного директора Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

САРСЕНБАЕВА Жансулу Баденовна, магистр,
научный сотрудник Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Scientific journal

The journal has been
published
since 2005

Constitutor and publisher:

M.O. Auezov Institute of
Literature and Art

**Address of the editorial and
publishing office:**

28, Shevchenko str., Almaty,
050010, Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 272-74-11,

+7 (727) 300-32-45.

E-mail: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Published 4 times a year

**The journal was registered
on March 24, 2005 in the
Committee of Information and
Archives of the Ministry of
Culture, Information and Sports
of the Republic of Kazakhstan.
Registration certificate: March
24, 2005 No. 5844-Zh.**

«KERUEN»

№4, 77 vol, 2022

Editor-in-Chief:

MATYZHANOV Kenzhekhan Islamzhanovich,
Doctor of Philology, Corresponding Member of
the National Academy of Sciences of the Republic
of Kazakhstan, Director General of the Institute of
Literature and Art named after MO Auezov (Almaty,
Kazakhstan)

Deputy Editors-in-Chiefs:

Scientific editor:

KALIEVA Almira Kairtayevna, Candidate of
Philological Sciences, Deputy Director General for
Science of the M.O. Auezov Institute of Literature and
Art (Almaty, Kazakhstan)

Responsible Editors:

SULTAN Yertay, PhD, Deputy Director General
of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art
(Almaty, Kazakhstan)

SARSEN BAYEVA Zhansulu Badenovna, Master's
degree, researcher at the M.O. Auezov Institute of
Literature and Art (Almaty, Kazakhstan).

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

БАС РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Исламжанұлы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СҰЛТАН Ертай, PhD, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ахмет Байұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ филология факультетінің деканы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серік Нығметоллаұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМІРБОЛАТ Алуа Берікбайқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НҰРҒАЛИ Қадша Рүстембековна, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің орыс филологиясы кафедрасы меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гүлжахан Жұмабердіқызы, филология ғылымдарының докторы, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

ҚАЛИЕВА Алмира Қайыртайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының ғылым жөніндегі орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

ҚЫДЫР Тәрәлі Еділбайұы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШӘРІПОВА Диляра Сафарғалиқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Ақлима Қайырденқызы, өнертану кандидаты, доцент, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

ҚАЗТУҒАНОВА Айнұр Жасанбергенқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТҰРМАҒАМБЕТОВА Бақыт, өнертану кандидаты, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің доценті (Атырау, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖҮНДІБАЕВА Арай Қанатияқызы, PhD, қауымдастырылған профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясының Қазақ тілі, Қазақ әдебиеті, Қазақстан тарихы зертханасының меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гүлназ Рахымқызы, PhD, қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының оқытушысы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
БАГНО Всеволод Евгеньевич, филология ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Санкт-Петербург, Ресей)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДІРБАЙ Гүлнар Турабекқызы, тарих ғылымдарының докторы, Колумбия университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

СНАМОРРО Antonio Chicharro, ғылым докторы, философия және қолжазба факультетінің профессоры (Гранада, Испания) H = 2

КРАСОВСКАЯ Аксиния, филология ғылымдарының докторы, профессор, Бухарест Университеті (Бухарест, Румыния) H = 1

НИКОЛАС Мари, филология ғылымдарының докторы, профессор, Лихай Университеті (Пенсильвания, АҚШ) H = 1

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)
Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханович, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, советник Президента Республики Казахстан (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, главный научный сотрудник Института языкознания имени Ахмета Байтурсынова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омурбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, декан филологического факультета КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серик Ныгметоллаевич, доктор филологических наук, профессор кафедры казахской литературы Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМИРБОЛАТ Алуа Берикбаевна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой казахской литературы и теории литературы КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НУРГАЛИ Кадиша Рустембековна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русской филологии Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гульжанхан Жумабердыевна, доктор филологических наук, доцент, главный научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат филологических наук, заместитель по науке генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

КЫДЫР Торали Едилбай, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШАРИПОВА Дилра Сафаргалиевна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Акlima Каурденовна, кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной консерватории имени Курмангазы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

КАЗТУГАНОВА Айнур Жасанбергеневна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТУРМАГАМБЕТОВА Бахыт Жолдыбаевна, кандидат искусствоведения, музыковед, доцент кафедры музыки и искусства Атырау Университет им. Х.Досмухамедова (Атырау, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖУНДИБАЕВА Арай Канатиевна, PhD, ассоциированный профессор, заведующий лабораторией казахского языка, казахской литературы, истории Казахстана Национальной академии образования имени И. Алтынсарина Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гульназ Рахимовна, PhD, преподаватель кафедры казахской литературы и теории литературы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:
БАГНО Всеволод Евгеньевич, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент Российской академии наук (Санкт-Петербург, Россия)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДИРБАЙ Гульнар Турабековна, доктор исторических наук, профессор Колумбийского университета (Нью-Йорк, США)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

SHAMORRO Antonio Chicharro, доктор наук, профессор Гранадского университета, заведующий факультета философии и рукописи (Гранада, Испания) N = 2

КРАСОВСКАЯ Аксинья, доктор филологических наук, профессор, Бухарестский университет (Бухарест, Румыния) N = 1

НИКОЛАС Мари, доктор филологических наук, профессор, Университет Лихай (Пенсильвания, США) N = 1

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF:

MATYZZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General director of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SULTAN Yertay, Ph.D., Vice-general director of M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanovich, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, President's advisor of the Republic of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

BAZARBAYEVA Zeynep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chief Researcher of the Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ZHOLDASBEKOVA Bayan Omirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Dean of the Philological Faculty of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

NEGIMOV Serik Nygmetollayevich, Doctor of Philology, Professor of the Department of Kazakh Literature of L.Gumilev Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=searchauthorlookup>

TEMIRBOLAT Alua Berikbayevna, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kazakh Literature and Literary Theory of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

NURGALI Kadisha Rustembekovna, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Russian Philology L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ORDA Gulzhakhan Zhumaberdievna, Doctor of Philology, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

KALIYEVA Almira Kairtayevna, Candidate of Philological Sciences, Deputy Director General for Science of the M.O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ANANYEVA Svetlana Viktorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=searchauthorlookup>

KYDYR Torali Edilbay, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

SHARIPOVA Dilyara Safargaliyevna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher at the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

OMAROVA Aklima Kairdenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Kurmangazy Kazakh National Conservatory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

KAZTUGANOVA Ainur Zhasanbergenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

TURMAGAMBETOVA Bakhyt Zholdybayevna, Candidate of Art History, Senior lecturer at the Department of Music and Art of H.Dosmukhamedov Atyrau University (Atyrau, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ZHUNDIBAYEVA Arai Kanapiyevna, PhD, Associate Professor, Head of the Laboratory of the Kazakh language, Kazakh Literature, History of Kazakhstan of the I. Altynsarin National Academy of Education (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

DAUTOVA Gulnaz Rakhimovna, PhD, Lecturer, Department of Kazakh Literature and Literary Theory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

INTERNATIONAL EDITORIAL COUNCIL:

BAGNO Vsevolod, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences (Saint Petersburg, Russia)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

KENDIRBAY Gulnar Turabekovna, Doctor of Historical Sciences, Professor of Columbia University (New York, USA)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

CHAMORRO Antonio Chicharro, Doctor of Sciences, Professor of Granada University, Head of the Faculty of Philosophy and Manuscript (Granada, Spain)
H = 2

KRASOVSKAYA Aksinia, Doctor of Philology, Professor, Bucharest University (Bucharest, Romania)
H = 1

NIKOLAS Mary, Doctor of Philology, Professor, Lehigh University (Pennsylvania, USA)
H = 1

МАЗМҰНЫ

Бас редактордың алғы сөзі..... 14

Әдебиеттану

<i>Сейітжанов З.Н., Мекебаева Л.А., Нуртазина А.О.</i> Қазіргі айтыстың тақырыптық-идеялық және жанрлық ерекшеліктері.....	17
<i>Омаров Б.Ж.</i> Әсет Найманбаев шығармашылығы: шығыс дәстүрі және көшпелі сюжеттер.....	27
<i>Ақыш Н.Б.</i> С.Бегалин шығармаларындағы көркемдік таным үрдісі.....	40
<i>Саурықов Е.Б., Тамабаева Қ.Ө., Елубаева Р.С., Беркенова Р.А.</i> Абай дәстүрі және Шерхан Мұртаза шығармашылығы.....	51
<i>Олжабаев Б.К., Пангереев А.Ш., Сөйлемез О.</i> Қазақ фольклорындағы «Туған жер» концептісі.....	62
<i>Аймұхамбет Ж.Ә., Айтуғанова С.Ш., Байтанасова Қ.М., Қасен А.Т., Сейпұтанова А.К.</i> Көркем мәтіннің актанттық құрылымы.....	75
<i>Абишева С.Д., Молдағали М.Б.</i> Б. Кенжекеев поэзиясының түстік бейнелерінің тезаурусы.....	87
<i>Әбдіқалық К.С., Қожасекева Б.Ш., Алиева Ж.А.</i> «Айқап» пен «Қазақта» жарияланған Мағжан өлеңдеріндегі азаттық идея.....	98
<i>Нурмолдаев Д.М., Жақсылықов А.Ж.</i> Адольф Арцишевскийдің «Вершина» әңгімесіндегі ежелгі табынудың әсемдеу аспектііндегі тау бейнесі.....	109
<i>Кенжебаева Ж.Е., Карпова А.Э.</i> Қазақстандық әдеби білім берудегі мәдениеттанулық көзқарас.....	120
<i>Таджиев Х.Х., Қыдыр Т.Е.</i> Қазақ ойшыл-ақындары шығармаларында иман шарттарының көркем бейнеленуі (XIX-XX ғ. басы).....	137
<i>Баянбаева А.А., Демченко А.С., Баянбаева Ж.А., Қалиева А.Қ.</i> Г. Бельгер романдарын талдаудың интерактивті стратегиясы.....	152
<i>Сарсенбаева Ж.Б., Саметова Ж.</i> Бейсенбай Сүлейменов шығармаларындағы жаһандық мәселелер.....	163
<i>Жұматаева А.Н.</i> Абай поэзиясындағы әйелдер бейнесі: Абайға дейінгі көркемдік көзқарастарға салыстырмалы талдау.....	178
<i>Аманғалиева А.Е., Бекмашева А.Н.</i> Рабғузидің «Қисас-ул-анбийя» шығармасындағы ономастикалық кеңістік («Адам ата-Хауа ана» қиссасы негізінде).....	189
<i>Мурсал А., Таңжарықова А.В., Ермекова А.Б., Аян Э.</i> Ахметолла Қалиұлының «Арда Алтай» романындағы стильдік ерекшеліктер.....	200
<i>Ибраева Ж.Б., Шапкина Г.З., Адилбекова М.К.</i> А. Жақсылықовтың «Поющие камни» романындағы фольклоризм.....	210
<i>Оралбек А., Қосанов С.Қ., Рақыш Ж.С.</i> Әбдіғали Сариев өлеңдерінің тақырыптық, жанрлық ерекшеліктері.....	220
<i>Сабирова Д.А., Молдағали М.</i> Интернет-әдебиеті ұғымын теориялық-әдеби талдау.....	231
<i>Мырзақұлов Б.Т.</i> Ақыт Үлімжіұлының «Ғазиз пірлер естелігі» (Манақиб пирон Ғазизан) кітабының текстологиялық мәселелері.....	239
<i>Аманқұлова Л.А., Бегманова Б.С.</i> Қазіргі қазақ лирикасындағы көркемдік ізденістер (Ақын Е.Жүніс шығармашылығы бойынша).....	254
<i>Идрисова Э.Т., Балтымова М.Р.</i> Күміс ғасырындағы орыс ақындары шығармашылығындағы сыңарлану мотиві.....	264

ӨНЕРТАНУ

<i>Кобжанова С.Ж., Айдарова М.С.</i> Қазақстандағы цифрлық кескіндеменің дамуы.....	274
<i>Гавриленко И.А., Нусупова А.С.</i> Қазақстанның ұлттық орган өнерінің қалыптасуының мәселелері (1967-1974 жж.).....	293
<i>Туяқбаева А.Ш., Бауыржан А.Б.</i> Балалардың дүние көзқарасын қалыптастырудағы анимацияның білім берудегі принциптері.....	309
<i>Тани А.Б., Жұмасейітова Г.Т.</i> «Қозы-Көрпеш – Баян сұлу» балет интерпретациясындағы жаңа символдар және мотивтер.....	320
<i>Ешмуратова А.К., Ескендіров Н.Р.</i> Қазақстанның ұлттық мәдениеті контекстіндегі қуыршақ театрының қазіргі өнері.....	330

СОДЕРЖАНИЕ

Обращение главного редактора.....15

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Сейтжанов З.Н., Мекебаева Л.А., Нуртазина А.О.</i> Идеино-тематические и художественные особенности современных айтысов.....	17
<i>Омаров Б.Ж.</i> Творчество Асета Найманбаева: восточные традиции и бродячие сюжеты.....	27
<i>Акыш Н.Б.</i> Процесс художественного познания в произведениях С. Бегалина.....	40
<i>Саурыков Е.Б., Тамабаева К.У., Елубаева Р.С., Беркенова Р.А.</i> Традиция Абая и творчества Шерхана Муртазы.....	51
<i>Олжабаев Б.К., Пангереев А.Ш., Соyleмез О.</i> Концепт «Туган жер» в фольклоре казахского народа.....	62
<i>Аймухамбет Ж.А., Айтуганова С.Ш., Байтанасова К.М., Касен А.Т., Сейпуганова А.К.</i> Актантная структура художественного текста.....	75
<i>Абишева С.Д., Молдагали М.Б.</i> Тезаурус цветowych образов поэзии Б. Кенжеева.....	87
<i>Абдикалык К.С., Кожжекеева Б.Ш., Алиева Ж.А.</i> Наследие Магжана Жумабаева, опубликованное в журнале «Айкап» и газете «Казах».....	98
<i>Нурмолдаев Д.М., Жаксылыков А.Ж.</i> Образ горы в рассказе Адольфа Арцишевского «вершина» в аспекте эстетизации древнего культа.....	109
<i>Кенжебаева Ж.Е., Карпова А.Э.</i> Культурологический подход в казахстанском литературном образовании.....	120
<i>Таджиев Х.Х., Кыдыр Т.Е.</i> Художественное изображение условия веры в произведениях казахских поэтов-мыслителей (XIX – начало XX века).....	137
<i>Баянбаева А.А., Демченко А.С., Баянбаева Ж.А., Калиева А.К.</i> Интерактивные стратегии анализа романов Г. Бельгера.....	152
<i>Сарсенбаева Ж.Б., Саметова Ж.</i> Глобальные проблемы современности в творчестве Бейсенбая Сулейменова.....	163
<i>Жуматаева А.Н.</i> Образ женщины в поэзии Абая: компаративистский анализ до Абаевских художественных воззрений.....	178
<i>Амангалиева А.Е., Бекмашева А.Н.</i> Ономастическое пространство в произведении Рабгузи «Кысас аль-Анбия» (по мотивам повести «Адам и Ева»).....	189
<i>Мурсал А., Танжарикова А.В., Ермекова А.Б., Аян Э.</i> Особенности стиля в романе Ахметоллы Калиулы "Арда Алтай".....	200
<i>Ибраева Ж.Б., Шашкина Г.З., Адилбекова М.К.</i> Фольклоризм в романе А. Жаксылыкова «Поющие камни».....	210
<i>Оралбек А., Кусанов С.К., Рақыш Ж.С.</i> Тематические и жанровые особенности творчества Абдигали Сариева.....	220
<i>Сабирова Д.А., Молдагали М.</i> Теоретико-литературный анализ понятия интернет-литературы.....	231
<i>Мырзакулов Б.Т.</i> Текстологические проблемы книги Акыта Улимжиулы «Воспоминания великих наставников» («Минакиб пиран газизан»).....	239
<i>Аманкулова Л.А., Бегманова Б.С.</i> Художественные изыскания в современной казахской лирике (По творчеству поэта Е. Жуниса).....	254
<i>Идрисова Э.Т., Балтымова М.Р.</i> Мотив двойничества в творчестве русских поэтов Серебряного века.....	264

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

<i>Кобжанова С., Ж.Айдарова М.С.</i> Развитие цифровой живописи в Казахстане.....	274
<i>Гавриленко И.А., Нусупова А.С.</i> К проблеме становления национального органного искусства Казахстана (1967-1974 гг.).....	293
<i>Туякбаева А.Ш., Бауыржан А.Б.</i> Воспитательные принципы анимации, как средство формирования мировоззрения детей.....	309
<i>Тани А.Б., Жумасейтова Г.Т.</i> Новые символы и мотивы в балетной интерпретации «Козы Корпеш - Баян сулу».....	320
<i>Ешмуратова А. К., Ескендиоров Н.Р.</i> Современное искусство театра кукол в контексте национальной культуры Казахстана.....	330

CONTENT

Editor-in-chief's address.....16

LITERARY STUDIES

Seyitzhanov Z.N., Mekebayeva L.A., Nurtazina A.O. Ideological, thematic and art features of modern aitys...17

Omarov B.Zh. Works of Asset Naimanbayev: oriental traditions and migrating plots.....27

Akysh N.B. The process of artistic knowledge in the works of S. Begalin.....40

Saurykov E.B., Tamabaeva K.U., Yelubaeva R.S., Berkenova R.A. The tradition of Abai and creativity of Sherkhan Murtaza.....51

Olzhabayev B.K., Pangereyev A.Sh., Soylemez O. The concept of "homeland" in kazakh folklore.....62

AIMUKHAMBET Zh.A., AITUGANOVA S.Sh., BAITANASSOVA K.M., KASSEN A.T., SEIPUTANOVA A.K. Actant structure of a literary text.....75

Abisheva S.D., Moldagali M.B. Thesaurus of color images of B. Kenjeev's poetry.....87

Abdykalyk K., Kozhekeeva B., Aliyeva Zh. The legacy of Magzhan Zhumabayev, published in the «Aikap» journal and the «Kazakh» newspaper.....98

Nurmoldayev D.M., Zhaksylykov A.Zh. The image of the mountain in Adolf Artyszewski's story "The Peak" in the aspect of the aestheticization of an ancient cult.....109

Kenzhebaeva Zh.E., Karpova A.E. Culturological approach in kazakhstan literary education.....120

Tadzhiev Kh.Kh., Kydyr T.E. Artistic representation of the conditions of faith in the works of the kazakh poet-thinkers (XIX – early XX century).....137

Bayanbayeva A.A., Demchenko A.S., Bayanbayeva Zh.A., Kaliyeva A.K. Interactive strategies for analyzing G. Belger's novels.....152

Sarsenbaeva Zh., Sametova Zh. Global problems of modernity in the work of Beisenbai Suleimenov.....163

Zhumatayeva A.N. The Image of a Woman in Abai's Poetry: Comparative analysis of pre-Abayev artistic views.....178

Amangaliev A.E., Bekmasheva A.H. Onomastic space in the work of rabguzi "Qisas al-anbiya" (based on the story "Adam and Eve").....189

Mursal A., Tanzharikova A.V., Ermekova A.B., Ayan E. Style features in Akhmetolla Kaliuly's novel "Arda Altai".....200

Ibraeva Zh.B., Shashkina G.Z., Adilbekova M.K. Folklorism in the novel A. Zhaksylykova «Singing stones».....210

Oralbek A., Kusanov S.K., Rakyszh Zh. S. Thematic and genre features of Abdigali Sariyev's work.....220

Sabirova D., Moldagali M. Theoretical-literary analysis of the concept of internet-literature.....231

Myrzakulov B.T. Textual problems of the book by Akyt Ulimzhiuly «Memoirs of great mentors» («Minakib piran gazizan»).....239

Amankulova L.A., Begmanova B.S. Creative endeavour in the contemporary kazakh poetry (on the work of Y. Zhunis).....254

Idrisova E.T., Baltymova M.R. The motive of duality in the works of Russian poets of the Silver Age.....264

ART STUDIES

Kobzhanova S.Z., Aidarova M.S. Development of digital painting in Kazakhstan.....274

Gavrilenko I.A., Nussupova A.S. On the problem of the formation of national organ art in Kazakhstan (1967–1974).....293

Tuyakbaeva A.Sh., Bauyrzhan A.B. Educational principles of animation, as a means of forming the world view of children.....309

Tani.A.B., Jumasseitova G.T. New symbols and motives in ballet interpretation «Kozy Korpesh – Bayan sulu».....320

Yeshmuratova A.K., Eskendirov N.R. Contemporary art of the puppet theater in the context of the national culture of Kazakhstan.....330

Құрметті оқырмандар, әріптестер, достар!

Сіз «Керуен» ғылыми журналының кезекті санын ашып отырсыз.

Журнал мақалалары CrossRef дерекқорында тіркеледі және әр автордың мақаласына DOI - электронды құжаттарға сілтеме жасау үшін пайдаланылатын цифрлық объект идентификаторы беріледі. Журнал «Ұлттық ғылыми-техникалық сараптама орталығы» акционерлік қоғамның (NCSTE) Қазақстандық дәйексөздер базасында (KazBC) индекстеледі. Алдағы уақыттарда авторларды Web of Science және Scopus халықаралық дәйексөздер базасына енгізілген басылымдарда қабылданған стандарттарға сәйкес жарияланымдар дайындауға бағдарлай бастаймыз. Бұған дейін аннотация мен кілт сөздердің көлеміне қойылатын талаптар реттелген.

Журналдың редакциялық алқасына қазақстандық және шетелдік жетекші ғалымдар кіреді. Журнал авторлардың жарияланымдарының ақпараттық ашықтығы мен қолжетімділігі саясатын ұстанады; мақалалар журналдың веб-сайтында үш тілде толық мәтінді қол жетімділікпен орналастырылған.

Журналдың мақсаты- гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа жетістіктердің нәтижесі бойынша ақпарат беру.

Журналдың міндеттері:

Бұрын жарияланбаған және басқа журналда жариялау үшін ұсынылмаған түпнұсқа жоғары сапалы ғылыми мақалаларды қабылдау.

Авторлық құқыққа қатысты Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарына және жариялау этикасы бойынша әлемдік тәжірибеде жалпы қабылданған ережелерге сүйену.

Келесі гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа зерттеулерді қамту:

1. Әдебиеттану
2. Өнертану

Құрметпен, «Керуен» журналының бас редакторы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан) МАТЫДЖАНОВ Кенжесхан Ісләмжанұлы

Уважаемые читатели, коллеги, единомышленники, друзья!

Перед вами очередной номер научного журнала «**Керуен**».

Статьи журнала регистрируются в БД CrossRef и к каждой авторской статье обязательно присваивается DOI – цифровой идентификатор объекта, который используется для обеспечения цитирования, ссылки и выхода на электронные документы. Журнал индексируется Казахстанской базой цитирования (КазБЦ) АО «Национальный центр государственной научно-технической экспертизы» (НЦГНТЭ). Постепенно мы начинаем ориентировать авторов на подготовку публикаций по стандартам, принятым в изданиях, входящих в международные базы цитирований Web of Science и Scopus. Ранее уже были скорректированы требования к объему аннотации и ключевым словам.

В составе редакционной коллегии журнала представлены ведущие казахстанские и зарубежные ученые. Журнал следует политике информационной открытости и доступности публикаций авторов, статьи размещаются на сайте журнала на трех языках в полнотекстовом доступе.

Целью журнала является распространение научной информации и привлечение новых авторов. Журнал инициирует дискуссии по результатам новых достижений в области гуманитарных наук.

Задачи журнала:

Принимать оригинальные высококачественные научные статьи, ранее не опубликованные и не представленные для публикации в другом журнале.

Опирается на требования законодательства Республики Казахстан в отношении авторского права и общепринятые в мировой практике положения по публикационной этике.

Ориентироваться на охват публикаций по следующим специальностям в области гуманитарных наук.

1. Литературоведение
2. Искусствоведение

С уважением и надеждой на сотрудничество, главный редактор «Керуен», доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович.

Dear readers, colleagues, associates, friends!

Here is the next issue of the scientific journal "Keruen".

Journal articles are registered in the CrossRef database and a DOI is necessarily assigned to each author's article - a digital object identifier that is used to provide citation, reference and output to electronic documents. The journal is indexed by the Kazakhstan Citation Database (KazCD) of the National Center for State Scientific and Technical Expertise JSC (NCSTE). Gradually, we begin to orient the authors to the preparation of publications according to the standards adopted in the editions included in the international citation databases Web of Science and Scopus. Previously, the requirements for the volume of the annotation and keywords have already been adjusted.

The editorial board of the journal includes leading Kazakhstani and foreign scientists. The journal follows the policy of information openness and accessibility of authors' publications; articles are posted on the journal's website in three languages in full-text access.

The purpose of the journal is to disseminate scientific information and attract new authors. The journal initiates discussions on the outcome of new advances in the humanities.

The tasks of the journal:

Accept original high quality scientific articles that have not been previously published or submitted for publication in another journal.

Rely on the requirements of the legislation of the Republic of Kazakhstan in relation to copyright and generally accepted in world practice provisions on publication ethics.

Focus on the coverage of publications in the following specialties: humanitarian sciences

1. Literary studies
2. Art studies

With respect and hope for cooperation, Editor-in-chief of "Keruen", Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich.

**Аймұхамбет Ж.Ә.^{*1}, Айтуғанова С.Ш.², Байтанасова Қ.М.³,
Қасен А.Т.⁴, Сейпунанова А.К.⁵**

^{1,2,3,4} Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан,

⁵ С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті,
Өскемен, Қазақстан

E-mail: ¹a_zhanat@mail.ru, ²s-aituganova@mail.ru, ³k.baitanasova@mail.ru,
⁴aiauzhan96@mail.ru, ⁵aiimgul@bk.ru

ORCID: ¹0000-0002-7061-3000, ²0000-0002-7619-4310, ³0000-0001-5168-720X,
⁴0000-0002-9573-5629, ⁵0000-0003-4352-4448

КӨРКЕМ МӘТІННІҢ АКТАНТТЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада мәтін структурасы бейнелеу субъектілері аспектісінде қарастырылады. Теориялық тұжырымдар бойынша көркем туындыдағы субъектілер мәтіннің актанттық құрылымын анықтайды. Актант термині көркем туындыдағы актіні жүзеге асырушы, орындаушы деген мағынадан бастау алады. Бейнелеу субъектісі қызметіндегі кейіпкерлер мәтіндегі сюжет динамикасын жүзеге асыратыны белгілі. Әдебиеттануда кеңінен қолданысқа ие болған кейіпкер ұғымы теориялық еңбектерде түрлі терминдік атаулармен белгіленген. Солардың ішінде актант ұғымы мәтін құрылымын сипаттайтын жалпылама атау дәрежесіне жетіп, зерттеу парадигмасын толықтырды.

Актант ұғымы синтаксистік тұрғыда предикат түсінігімен сипатталса, әдебиеттануда қаһарман, кейіпкер, бейне, субъект//объект, адресант//адресат, көмекші//қарсылас деген атаулармен түсіндірілетін терминдік ұғымдарды жинақтайды. Актанттық қызметтің негізгі мәні – оның сюжетті дамытуы, оқиғалардағы қозғаушы күш екендігі теориялық аспектіде түсіндіріледі. Субъектілер типологиясының актант модельдері түрінде таңбалануы мәтін табиғатын жаңа қырынан тануға мүмкіндік беретіні сөзсіз. Қалыптасқан түсініктегі кейіпкер ұғымын «актант» сөзі арқылы таңбалау тұтастай мәтіндегі субъектілерді актанттық құрылым ретінде таныту деңгейіне жетті.

Актанттық құрылымның мәтіндегі қызметі, көріну тәсілдері қаһарман, кейіпкер ұғымдарымен байланыстырыла қарастырылып, бейнелеу субъектілерінің маңызды рөлі теориялық тұрғыда тұжырымдалады.

Кілт сөздер: мәтін, актант, субъект, объект, адресант, адресат, протагонист, антагонист.

Кіріспе. Мәтін кеңістігіндегі бейнелеу субъектілерін қарастырғанда актанттық құрылымды зерттеудің мәні зор.

Бейнелеу субъектісі ретіндегі кейіпкерлер жүйесі – мәтін құрылымының маңызды қабаттарының бірі. Бізге барынша таныс, кеңінен қолданысқа ие болған кейіпкер ұғымы теориялық еңбектерде түрлі терминдік атаулармен белгіленгенін көруге болады. Солардың ішінде актант ұғымы мәтін құрылымын сипаттайтын жалпылама атауға ие болғанын байқаймыз.

Көрнекті француз лингвист ғалымы Люсьен Теньер «Құрылымдық синтаксис негіздері» еңбегінде етістік торабы өз табиғатында шағын драманы бейнелейтінін, ал қандай да бір драмада міндетті түрде әрекет, сондай-ақ әрекет етуші адам және жағдай болатынын атап көрсетеді. «Егер драмалық қалыптан құрылымдық синтаксиске өтсек, онда әрекет, актерлер мен жағдаят етістікпен, актантпен, сиркостант-

пен сәйкес келеді», – дей келе актант ұғымын «процеске кез келген дәрежеде, тіпті қарапайым статист ретінде және барынша салғырттықты есептемегенде, түрлі тәсілмен қатысатын тіршілік иесі немесе тірі зат», – деп анықтап көрсетеді (Теньер, 1988: 117).

Теньер актантқа қатысты олар әрдайым заттар немесе олардың эквиваленті деп, бұл ұғымның аясында субъект мен предикатты кіргізеді. Бейнелеу табиғатында субъект – оқиғаның қозғаушы күші, баяндаушы, әрекет етуші, әңгімелеуші сипаттарын иемденетіні белгілі.

«Л. Теньерде айтылған актант ұғымы қазіргі түсінікте валенттік (немесе предикаттық) сөздер деп қарастырудан туындайды, яғни олар белгілі бір рөлдерді орындайтын белгілі саны бар міндетті қатысушылардың жағдаятты білдіретін сөздері», – дейді зертеуші И.М. Богуславский (Богуславский, 1996: 33).

Актант терминінің филология ғылымына келуін Альгирдас Жюльен Греймас есімімен де байланыстырушылар бар. Л.Тенер мен А. Греймастың актант туралы айтқан уақыттары қарайлас, XX ғасырдың 60-шы жылдары. А. Греймас орыс формализмінің қағидаларын француз структурализмімен ұштастыра отырып, соның негізінде мәтіннің актанттық схемасын, яғни кез келген мәтін негізінде жатқан әмбебап нарративті құрылымды анықтайды.

Актанттың жалпы анықтамасына тағы бір көз салсақ, ол: «Актант (французша *actant* – «әрекет етуші») қатысушының, қоғам мүшесінің, белгілі бір қауымдастық шеңберіне жататын адамның жалпы қабылданған атауы. Әдебиеттанудағы және фольклортануда – әдеби немесе фольклорлық шығармаларда субъект ретінде бейнеленетін кейіпкер, әрекет, сюжетті өрістететін оқиғаның қозғаушысы» (Актант, 2002: 211).

Көркем мәтін аспектісінде қарастырғанда актантты баяндаушы тұлғаның кешенді қызметі деп түсінеміз. Актанттар өздерін белгілі бір кейіпте таныта отырып, бір-бірімен байланыс жасау және белгіленген аядағы бір міндетті орындау арқылы тұтас мәтіннің ішінде тіршілік етеді және әрекет жасайды. Осылайша көркем мәтінге қатысты авторлық интенция актанттық құрылымда көрініс табады. Қалыптасқан түсініктегі кейіпкер ұғымын «актант» терминімен таңбалау ары қарай тұтастай мәтін құрылымындағы субъективтілікті «актанттық құрылым» түрінде қарастыруға жалғасуы заңдылық.

Мәтіннің актанттық құрылымын айқындайтын кейіпкер оқиғалар қатарын жылжыту, қақтығысқа қарқындылық беру тұрғысынан басты мәнге ие. Сондықтан актанттық қызметті субъект пен объект, адресант пен адресат, көмекші мен қарсылас ұғымдарының аясына жинақтай отырып, оның көркем мәтіндегі қызметін жүйелей таныту қазіргі әдебиеттанудың маңызды аспектілерінің бірі.

Материалдар мен әдістер. Зерттеу материалы ретінде көркем мәтіндегі субъект аспектісін зерделеген еңбектердегі ой-тұжырымдар басшылыққа алынып, нақты мысалдарға проза және поэзия үлгілерінен үзінділер келтірілді. Мәтіннің актанттық құрылымы талдау-жинақтау, индукция-дедукция әдістері негізінде қарастырылды. Актанттық құрылымның теориялық мәнін түсіндіру мақсатында структуралистік әдіске басымдық беріліп, талдау барысында салыстырмалы әдіс қағидалары пайдаланылды.

Зерттеу нәтижесі. Көркем мәтіннің актанттық құрылымы ретінде кейіпкерлер категориясы анықталады. Кейіпкерлер шығарма оқиғасындағы орнына байланысты актанттық модельдер жүйесін танытады. Мақалада қарастырылатын актанттық құрылым туралы теориялық тұжырымдар көркем туынды табиғатын структуралық бағыт ұстанымдары арқылы жүзеге асырылды. Ұсынылып отырған актант категориялары қаһарман, кейіпкер, протагонист, антагонист кейіпкерлердің болмысын терең таныту бағытында жаңа ізденістерге жол ашып, бағыт сілтейді.

Талқылау. Актанттық құрылымның басты нысанасы көркем мәтіндегі субъект яғни кейіпкер дедік. Қарапайым анықтамасында кейіпкер дегеніміз шығармада әрекет етуші, сонымен қатар, оқиғаға тікелей қатысушы немесе эпизодтарда жай ғана көрінетін адам екенін білеміз.

Кейіпкер мәтін құрылымындағы маңызды динамикалық тетіктің бірі, өйткені ол оқиғаның немесе басқа да маңызды қызметтердің орындалуына өз ықпалын тигізеді. Кейіпкерге тән тек іс-қимыл ғана емес, ол ойланады, сөйлейді, өзге кейіпкер туралы өз ұстанымын танытады. Сондай-ақ ол өзіне сыни тұрғыда қарап, өзге кейіпкерді талқыға сала алады. Екі кейіпкер басқа бір кейіпкер туралы ой-пікір айта алады. Мысалы, М. Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясындағы басты тұлғаның бірі Құнанбай туралы өзге кейіпкерлер (Қаратай, Бөжей, Сүйіндік, т.б.) арасындағы әңгіме, Б. Майлиннің «Шұғаның белгісі» повесіндегі баяншы мен әңгімешінің арасындағы Шұға туралы естелік, т.б.

Кейіпкерлер іс-әрекеті, арман-мақсаттары арқылы көркем кеңістіктің болмысын ашатын, бір-біріне өзара байланысты бола тұрып, өзіндік ерекшеліктерін танытатын, туынды мазмұнын тереңдететін, тартысты ширықтыратын белсенді бөлігі. Мәтін құрылымындағы субъективтіліктің басты тетігінде тұрғандықтан оның әрекеті, іс-қимылы, ұстанымы авторлық субъектіден бастау алады. Сондықтан кейіпкер мен автор арасындағы терең байланыс «мәтін субъектісі» деген ұғым аясында бірігуі заңдылық.

Көркем туындыда субъект әрекетінің бірнеше түрі бар. Олар баяншы, әңгімеші, лирикалық қаһарман және адамды жан-жақты әрі толық таныту мүмкіндігі бар кейіпкер (персонаж). Көне римдіктер «persona» сөзімен актер киетін бетпердені ата-са, кейіннен бұл сөз көркем туындыда бет-бейнені кескіндеу ретінде түсіндірілген. «Кейіпкер» атауымен «әдеби қаһарман», «әрекет етуші адам» сөз тіркестері мәндес келеді. Алайда, бұл сөз тіркестерінің қосымша мағынасы бар: «қаһарман» сөзі туындыда бейнеленген адамның ерекшелігін, өзгеше болмысын, позитивті рөлін айқындайды; ал, «әрекет етуші адам» тіркесі жалпылай алғанда кейіпкердің өзін іс-әрекеттер арқылы танытуын білдіреді.

Кейіпкер – бұл жазушының таза қиялының жемісі болуы да мүмкін. Мәселен, Дж. Свифттегі Гулливер мен лилипуттар, Н.В. Гогольдегі мұрнынан айырылған майор Ковалев; немесе нақты адамның болмысын көркем беру нәтижесі, мысалы: тарихи тұлғалар, жазушыға жақын өмірбаяндық адамдар, тіпті жазушының өзі болуы да мүмкін; болмаса, әйгілі әдеби кейіпкерлерді, мысалы, Мюнхгаузен, Фауст, т.б. бейнелеу нәтижесі.

Кейіпкердің болмысы екі жақты сипатымен танылады. Біріншіден, кейіпкер – суреттелетін оқиғаның субъектісі, сюжетті түзетін оқиғалардың тетігіндегі қозғаушы

күш. Дәл осы қырымен ол В.Я. Пропптың 1928 жылы жарық көріп, ғылыми ортада барынша белгілі болған «Ертегі құрылымы» («Морфология сказки») атты еңбегінің кейіпкерлік өрісіне енген. Ғалым ертегі қаһармандарын сюжет құрылымындағы нақты бір қызметтің тасымалдаушысы ретінде атай отырып, ертегіде суреттелген адам бәрінен бұрын оқиғалар қатарын қозғалысқа түсіретін фактор екенін тұжырымдайды (Пропп, 1969:29). Пропптың ізімен А. Греймас қарым-қатынастың бинарлық оппозиция тұрғысында туындайтын актанттық модельдің алты түрі туралы ойын дамытқан болатын. Бұл модельдер өз типологиясында кейіпкерлердің не істейтініне, қандай әктілерді (дәл осы қызметімен «актант» деп аталады) жүзеге асыратынына байланысты туындайды.

Екіншіден, кейіпкердің туынды құрылымындағы дербестігі, сюжетке (оқиғалар тізбегіне) тәуелсіздігі маңызды: ол тұрақты әрі тиянақты (кейде өзгерістерге ұшыраса да) түрде түрлі қасиеттердің тасымалдаушысы ретінде әрекет етеді. Кейіпкерлер ең әуелі өздерінің істеген әрекеттері, сондай-ақ мінез-құлқы мен қарым-қатынасы, сырт пішіні мен араласатын ортасы, ойы мен сезімі, ниеті арқылы сипатталады. Міне, әдеби туындыдағы адамның осы әрекеттері М.Бахтин «тұлғаның ядросы» (Бахтин, 1979: 409), А.А.Ухтомский «адам интуициясы бастауын айқындайтын доминанты» (Ухтомский, 2002: 66) деп атап-түстеген шынайы болмысын айқындайды.

«Актант – баяндаудағы рөл, ал актер – осы рөлді сомдаушы. Актанттар жұп түрінде келеді және үш семантикалық ось бойынша таралады. Олар: байланыс, тілек (іздеу) және сынақ. Бірінші ось актанттары – субъект//объект; екінші ось актанттары – жіберуші//алушы; үшінші ось актанттары: көмекші//қарсылас (қаскөй)», – дейді Е. Трубина (Трубина, 2022: 42). Бұл анықтаманы ол А.Греймастың тұжырымдарына сүйене отырып ұсынады.

А. Греймас: «Актанттардың барлық мүмкіндіктері жиынтығын синкретизм арқылы түсіндіре отырып, біз оларды ең әуелі екі түрлі категорияға бөлуге ниеттіміз, олар: субъект және объект, адресант және адресат» (Греймас, 2004: 187), – деп, мысал ретінде діни аңыздардағы Адам ата – Хауа ана (Ева) оқиғасын келтіреді. Бұл ғалымның талдауындағы мәтіннің актанттық құрылымы төмендегідей: Хауа (Ева) – субъект. Ол сонымен қатар Хауаның екі қарым-қатынастың бастапқы нүктесіне тән екенін атап көрсетеді. Бірінші қарым-қатынас – Хауа мен алманың арасында, екінші байланыс – Хауа мен Адамның арасында өрбиді. «Хауа алманы Адамға берді» деген ақпаратқа назар аударсақ, Хауаның алмаға қатысы екі жақты: ол оны алады және береді. Бұл екі байланыста Хауа бір мезгілде әрі актант-субъект, әрі актант-адресант ретінде көрінеді. Алу-беру әктісін жүзеге асырған Хауа осылайша әлемдік тұрақты сюжеттің бірегейі санатындағы адамзаттық жобадағы өмірдің басталуына түрткі болады.

Зерттеу еңбегінде актантты екі жұп түрінде ұсынған Греймас оған тағы да бір жұп құрайтын екі актант түрін үстемелейді. Олар көмекші//қарсылас ретінде актанттық құрылымды толықтырады. Греймас бұл актанттарды сирконстант түрінде беріп, «көмекші құралдар», «қарсылас» деп атайды (Греймас, 2004: 225). Осы екі жұп ұғым лингвистер мен әдебиеттанушылар еңбектерінде дамыта қарастырылып, «көмекші//қарсылас» сипатын иеленген актант кейіпкерлер болып айқындалады. Ол туралы біз жоғарыда айтып өттік.

Актант категориялары осьтерінің сипаттамасына келсек, зерттеулердегі тұжырымдарға сәйкес оларды төмендегідей сипатта көрсетеміз:

– субъект – объект осі іс-әрекеттің траекториясын және қаһарманды // протагонисті іздеуді білдіреді. Ол алға жылжу үшін кедергілерді жеңуі керек;

– адресант – адресат (жіберуші//қабылдаушы) осі құндылықтарды бақылайды, олардың құрылымын анықтайды және тілек-мақсаттарының кейіпкерлер арасында бөлінуін талқылайды.

– көмекші – қарсылас осі қарым-қатынасты жеңілдетеді немесе оған кедергі келтіреді. Олар іс-әрекеттің жағдаяттары мен түрлерін туындатады, және олардың кейіпкерлер түрінде ұсынылуы міндетті емес. Көмекшілер мен қарсыластар кейде тек іс-әрекетке деген ерік-жігердің проекциясы және субъектінің өзі жорамалдайтын қарсылықтар болуы мүмкін.

Мәтін құрылымын талдағанда ондағы актанттық модель қызметінің элементтерін теориялық тұжырымдарға сүйене отырып, былайша анықтауға болады:

– жолдаушы (жіберуші, сый беруші) Греймастың схемасында ол коммуникация актісін жүзеге асырушымен теңестіріледі. Мәселен, әңгімені, хикаятты, романды дүниеге әкелуші автор;

– объект – басты субъектінің күллі мақсат-мұратын, аңсарын білдіретін баяндау қызметі;

– алушы (немесе бенефициарий) – жақсаруды, жетістікті басынан өткеруші; оқиғаның басты субъектісі қызметінің нәтижесін немесе жіберуші донордан (болмаса сый берушіден) пайда көретін кейіпкер;

– көмекші – туындыдағы бас субъектіге көмекке келетін немесе олармен одақ құратын кейіпкерлер тобы немесе кейіптендірілген күштер;

– субъект – бас қаһарманның барлық атрибуттары мен әрекеттерін біріктіріп, қалаған нысанды алуға немесе қалаған мақсатқа жетуге тырысатын мәтін функциясы немесе тұлғасы;

– қарсылас (антагонист) – туындыдағы басты субъектіге қарсы тұратын барлық кейіпкерлер немесе кейіптендірілген күштерді біріктіретін топ яки қызмет.

Осылайша, актанттық құрылымды, оны анықтайтын категорияларды сараланған қызметтердің жиынтығы ретінде анықтауға болады және олар ситуацияға байланысты әртүрлі қызметті біріктіре алады.

Көркем туындыдағы әрекет етуші тұлға ежелгі дәуірлерден бастап туындының басты нысаны болып, назарға іліккен. Антикалық кезеңде драмадағы әрекет етуші адамды протагонист деп атаса, оған қарама-қарсы әрекет ететін кейіпкер антагонист деген атауға ие болғаны белгілі.

«Протагонист – бұл (грекше: «бірінші актер») көркем, көбінесе драмалық туындының бас қаһарманы, әдетте ол анти-қаһарманға (адамгершілік қасиеті, мінез-құлқы жағынан бас қаһарманға қарсы сипаттағы кейіпкер), яғни протагонистпен күресте бәсекеге түсетін антагонистке қарсы тұлға» (Протагонист)

Көркем өнер туындысындағы басты әрекет етуші тұлға ретіндегі актант-протагонист негізінен ізгілік, жақсылық сияқты ұғымдармен сипатталса, антагонист табиғаты керісінше, оппозицияның екінші жағында тұрған жамандық, зұлымдық

сияқты ұғымдармен айқындалады. Сонда біз протагонисті мәтін құрылымынан субъект категориясы ретінде көреміз де, антагонисті қарсылас, қаскөй категориясына тән деп білеміз. Осы жерде актанттық құрылымның бинарлық-оппозициялық табиғатын айта кетуге болады.

Әу баста дара, жеке (әрі кетсе екі) кейіпкердің әрекетімен айқындалатын актанттық құрылым әдеби дамуда барынша күрделеніп, бірнеше кейіпкердің әрекет-қимылымен шиеленісе түсті. Көркем әдебиет туындыларының жалпы түзілімінде енді тұтас дәуірдің әдеби дамуын сипатайтын актанттық құрылым қалыптасты. Бұл құрылым аясында тек кейіпкерлер жүйесі емес, енді кейіпкерлік өріс (персоносфера) ұғымы пайда болды.

Әдеби даму тарихында көркем кеңістікте әрекет етуші адамдар персоносфера жүйесін, яғни кейіпкерлік өрісті құрайды. Кез келген халықтың мәдениет тарихында кейіпкерлік өріс өмір сүреді, олар қоғамдық сананың белсенді түрдегі ұғымы болып табылатыны шындық. Мысалға, біз ұлтымыздың тарихи, мәдени жадындағы Қорқыт, Мөде, Білге қаған, Күлтегін, Тоныкөк, Жәнібек хан, Қасым хан, Салқам Жәңгір хан, Абылай хан, Сыпыра жырау, Асан қайғы, Кетбұға, т.б. кейіпкерлерді мысал ете аламыз. Персоносфералық кеңістікте актант категорияларының субъект, көмекші, жіберуші/қабылдаушы түрлері басым.

«Персоносфера – әдеби, тарихи, фольклорлық, діни кейіпкерлер кеңістігі. Бұл жерде тек ұлттық персоносфера туралы ғана емес, белгілі бір әлеуметтік топтық, күллі адамзаттық кейіпкерлік өріс туралы айтып беруге болады», – дейді Г. Хазагеров (Хазагеров, 2002: 133).

Персоносфераны бейнелі түрде айтсақ, концепт әлемінің жанды, сана-сезімге ие, өзіндік тағдыры, өмір сүру ұстанымы бар, кескін-келбеті айқын тұрғындары деуге болады. Орыс академигі Д.Лихачевтің тілдің концептілік өрісі туралы ойларының жалғасы ретінде туындаған персоносфера қазіргі әдебиеттануда жаңа бағыттағы зерттеулерге арқау болуда.

Зерттеушілер персоносфераның концептосферадан бөлекше өзіндік екі басты белгісін атап көрсеткен болатын. Бірінші белгісі – персоносфера нысандары кескін-келбеті анықталған, даралық сипатқа ие тұлғалар. Бұл жерде сол тұлғалармен өзін салыстыра отырып, олардағы жақсы қасиеттерді үлгі ету, оларға тән іс-әрекетті өз бойына сіңіру мүмкіндігі бар. Ал, екінші ерекшелік – антономасия құбылысы, яғни белгілі бір жағдайға ерекше назар аудару.

«Антономасия, антономазия (қайта атау, жаңа ат қою) дегеніміз бір атаудың немесе есімнің орнына сол заттың немесе жанды тұлғаның өзіндік ерекшелігін немесе соған қатысы бар ұғымды бейнелейтін троп» (Антономасия) екенін ескерсек, Қорқыт есімін «ажалдан қашушы», Асан қайғы есімін «Жерұйықты іздеуші» анықтамасымен ауыстыру антономасия құбылысына жатады. Фольклор мен әдебиеттегі мәңгілік бейненің бірегейі ретінде Ескендір туралы айтқанда даңқты жеңімпаздықты, шектен тыс қиялшылдықты Дон Кихот есімімен, ерен күштілікті Алпамыс батыр, мінсіз сұлулықты Қыз Жібек атымен қатар еске түсіреміз. Бұл аталған кейіпкерлерді актант-субъект, актант-адресант, актант-адресат деп түсінеміз.

Адамзаттық мәдени-рухани жадта ұлттық шеңберден шығып, күллі әлемдік бейнеге айналған, адамзаттың мәдени қорын байытқан кейіпкерлер де өмір сүріп ке-

леді. Олардың қатарында Прометей, Геракл, Ахиллес, Тристан мен Изольда, Ләйлі мен Мәжнүн, т.б. атауға болады. Көне дүниеде даңқы кең жайылған кейіпкер туралы Гильгамеш бейнесін айтуға болады. Актанттық құрылымда Гильгамеш, Прометей, Геракл, Ахиллес сияқты қаһарман тұлғалар адамзаттық мұраттың бейнеленуінің мысалы бола алады. Жеңімпаздықты, жасампаздықты, қаһармандықты өз бойларына сіңірген бұл кейіпкерлер миф сюжеттерінен классикалық әдебиетке ауысып, өз ғұмырларын жалғастырды.

Жеке поэтика аспектісіндегі бір мәтіндегі әрекет етуші субъектіні айқындайтын актант жалпы поэтика аспектісінде тұтас мәтіндер жиынтығы шеңберінен шығып, өз алдына мәдени-көркем кеңістікті түзетін актанттық құрылымды танытады. Бұл бағытта актант-субъектілер мен актант-көмекші, актант-адресант, актант-адресат жүйесі түзіледі. Сонымен қатар аз болса да актант-қарсылас түрі кездеседі. Мысалы: Жалмауыз кемпір, Мыстан кемпір, Жеті басты дәу, т.б. Персоносфера осы жалпы поэтикадағы актанттық құрылым сипатын айқындайды.

Мәдени жадтағы кейіпкерлер жүйесі белгілі бір мәтін жүйесіндегі актанттық құрылымның семиотикалық және миметикалық қызметін де танытады. Ғылымға Аристотель енгізген еліктеу теориясын сипаттайтын «миметика (мимезис)» мен американ оқымыстысы Чарльз Сандерс Пирс ойлап тапқан таңбалар мен символдар жүйесін сипаттайтын «семиотика» актанттық құрылымның өзіндік мән-маңызын таныта түсетін ұғымдар қатарын толықтыра түседі.

Әдебиет теоретиктері көркем туындыдағы атқаратын роліне қарай кейіпкерлерді *жоғары сатыдағы* және *екінші сатыдағы* кейіпкер деп жіктейтінін білеміз. Бұл жүйелеудегі жоғары сатыдағы кейіпкер «қаһарман» мәтіннің актанттық құрылымының негізгі тінін анықтайды. Өйткені мәтіндегі оқиғалар түзілісінде қаһарман негізгі қозғаушы күш болады.

Актант-қаһарман көркем шығарманың орталық тұлғасы болып, оқиғаның даму барысында белсенділік танытып, оның шиеленісуіне, шешімін табуына себепкер болады. «Қаһарман» термині – батырлық пен адам күші жетпейтін қасиеттердің бастамасы болып табылатын коннотациялардың байланыс ұғымын өз бойында алып жүретін бас субъектіге тән. Алайда бұл термин әдебиет теориясында кеңінен көрініс тапқандықтан, оны кез келген кейіпкерге қолдана отырып, баяндау барысында орталық рөлді орындайтындарға телиді. М.Бахтин қаһарманды «негізгі оқиғаны тасымалдаушы» ретінде көрсетеді.

Мәтіндегі субъект аксиомасы – кез келген қаһарман кейіпкер бола алады, ал кез келген кейіпкер қаһарман бола алмайды.

Қаһарманның басқа кейіпкерлерден бірінші ерекшелігі: оның қатысуынсыз негізгі сюжеттік оқиғалар жүзеге аспайды. Мысалы, қиял-ғажайып ертегілер оқиғасын еске алсақ, басты әрекет етуші тұлға ғана мақсатына жете алады және өзге әлемнен, азапты сапарлардан өз әлеміне, шаңырағына тірі оралады. Қазақ ертегілеріндегі қаһармандар Ер Төстік пен Кендебай – жер асты елінен және перілер елінен өз шаңырағына аман-есен оралған актант-қаһармандар. Сондай-ақ «жекелеген» қызметі бар «сыйлық беруші», «көмекші», «жебеуші», «қаскөй» кейіпкерлер бас қаһарманның жеңісіне, басқа да әрекеттеріне тікелей себепші болады. Грек мифтерінде Ахиллес майданға кіргенге

дейін ахейлер жеңіске қол жеткізе алмайды, Мысыр мифінде Гор дүниеге келіп, Сетпен күресте жеңіске жетпейінше ізгілік салтанат құрмайды. Міне, қаһарманға тән мінез осы кейіпкерлерден көрінеді. М. Әуезовтің «Хан Кене» трагедиясындағы Кенесары ұлттық мұратты ұстанушы болғандықтан, оның өзі мерт болса да, арман-мақсаты өзі армандағандай орындалады. Бірақ арада көп уақыт өткен соң ғана оның мұраты жүзеге асады. Сондықтан да Кенесары ісі үлгі аларлықтай. Ғ. Мүсреповтің «Кездеспей кеткен бір бейне» повесть-поэмасындағы Еркебұлан, Т. Ахтановтың «Шырағың сөнбесін» романындағы Нәзира, І. Есенберлиннің «Көшпенділер» трилогиясының кейіпкерлері Жәнібек пен Керей, Қасым, Хақ-назар, Абылай хандар, сондай-ақ Қобыланды мен Ақжол, Баян, т.б. батырлар, Ә.Кекілбайдың «Аңыздың ақыры» романындағы Әмірші мен Кіші ханым, О.Бөкейдің «Сайтан көпір» повесіндегі Аспан шал қаһармандық сипатқа ие.

Қаһарманның екінші ерекшелігі: туындының тілдік құрылымында басымдыққа ие сөйлеу субъектісі ретінде басқа кейіпкерлерге қарсы тұрады. Бұл критерий эпистолярлық, күнделік түріндегі туындылар үшін ерекше маңызды. Мұндағы қаһармандар – хаттың немесе күнделіктің «авторлары». ХІХ-ХХ ғасырлардағы ли-рикалық поэзияда дәстүрлі субъект және лирикалық сюжетті тасымалдаушы тұлға «лирикалық қаһарман» деп аталғанымен, кейіпкерге жатпайды. Өйткені лирикалық қаһарман («мен») және лирикалық бейне деген ұғымдардың арасында айырмашылық бар. Мысалы, М. Мақатаевтың «Ат суара барғанда жылғаға мен» деп басталатын сюжетті өлеңінде лирикалық қаһарман «мен» сипатында авторлық тұлғамен сабақтастығы бар нарратор-эңгімеші қызметінде көрінеді де, оның қабылдауымен «ашаң жүзді, ай сырғасы дір-дір еткен, арқасына қос бұрымы асылған, «жолбарысша атылып» құла аттың тізгінін алған «жігіт-жүректі» лирикалық бейне сомдалады. Е. Раушановтың «Ертегінің өлуі», «Сүйдім мен Іңір деген пері қызын» өлеңдерінде лирикалық бейне ретінде көрінетін Шолпан-ару, Үркер-аға, пері қызына айналған Іңір мезгілі мәтіннің актанттық құрылымының жаңа тіндерін айшықтайды.

Көркем туындыда әрекет етуші қаһарман өзіндік бастамашылдығымен де танылады. Мысалы, Ахиллес өзін ажал күтіп тұрғанын білсе де жауынгерлік даңқтан бас тартпайды, Одиссей болса Полифемнің көзін соқыр еткен соң, өз тағдырының шырғалаңға түсетініне қарамастан «Ешкім» деген атымен қоса кулығынан бас тартуға мәжбүр болады.

Қаһарманның бастамасы үнемі белсенді күрескерлік бола беруі міндетті емес. Ол қасіретті болуы да мүмкін. Прометейдің бұғаулануы, Сизифтің азабы, Абайдың қасіреті, т.б. осыған мысал. Көркем туындыларда күрескер тұлғалардың трагедиялық бейнеге айналуы (М.Әуезов: «Абай», «Қарагөз», «Хан Кене» трагедиялары, Х.Есенжановтың «Жүнісовтер трагедиясы» романындағы Хакім, Әлібек, Әділбек Жүнісовтер, М.Мағауиннің «Аласапыран» роман-диалогиясындағы Ораз-Мұхаммед, т.б.) қаһарманның күрескерлік болмысының бір қырын көрсетеді.

Актанттық құрылымда екінші сатыдағы субъектілер де шығармада маңызды орын алады, алайда, оның қаһармандардан айырмашылығы – сюжеттің даму барысында белсенді түрде көрінбейді және көп жағдайда оқиғаны дамыту үшін, өзге кейіпкерлермен салыстыру мақсатында қосымша енгізіледі.

Қаһарман бола алмайтын кейіпкер бастамасы, бір жағынан қызмет ету болса (қиял-ғажайып ертегілеріндегі, классикалық комедиялардағы және көркем прозадағы), екінші жағынан ұнамсыз сипатта болады. Ұнамсыз сипаттағы кейіпкерлерге көне мәтіндердегі Жалмауыз кемпір, Жеті басты айдаһар, Дәу, Мыстан кемпір, т.б. жа-тады. Көмекші//қарсылас формуласындағы актанттық категорияда олар қарсылас, қаскөй жағына шығады.

Бірақ, кейіпкер кей жағдайда, керісінше, жеке бастамаға құқығы жоқ, жағдайдың тұтқыны болуы да мүмкін.

Н. Фрай басқа кейіпкерлермен қарым-қатынасының тәуелділік дәрежесіне қарай кейіпкерлердің *миф қаһарманы*, *аңыз-ертегілер қаһарманы*, *жоғарғы миметикалық модус және төменгі миметикалық модус*, *ирониялық модус кейіпкерлері* деген типологиясын ұсынады (Фрай, 1987: 232-233).

Актант категориясының ішінде іс-әрекетіне қарай субъект, адресант, көмекші немесе қаскөй сипаттарымен көрінетін *миф қаһармандары* өзге адамдардан өзінің сапасымен ерекшеленеді. Басқаша айтқанда, олар «ерекше жаратылысты». Олар адамзат баласы бағынған заңдылықтарға бағына бермейді. Миф қаһармандары туралы зерттеушілер олардың персонификациялық әлемін осылайша пайымдайды. Ал, аңыз, эпсана қаһармандарының болмысы олардан сәл ерекшелену. Өзінің сапалық белгісі жағынан миф қаһармандарымен үндес келетін тұстары болғанымен, адамзат баласына тән заңдылықтарға мойынсұнатын, оларды бұза алмайтын жандар.

Бас субъект ретіндегі *жоғарғы миметикалық модустың* қаһарманы басқа кейіпкерлерден ерекше, бірақ ол адам баласы болғандықтан қоршаған ортаның заңдылықтарына тәуелді. Негізі мұндай қаһарман қарапайым адам бола тұра, өзге кейіпкерлерде болмайтын аса құнды, жақсы қасиеттерге ие. Мысалы, «Абай жолы» роман-эпопеясындағы Абай, «Аласапыран» роман-диалогиясындағы Ораз-Мұхаммед, «Аңыздың ақыры» романындағы Кіші ханым, т.б. актант-субъект ретінде

Актанттық құрылымға кіретін төменгі миметикалық модус қаһарманының өзге адамдардан айырмашылығы мүлдем жоқ десе де болады. Олар да қарапайым адамдар секілді өмір сүреді. Мұндай қаһармандар комедиялық шығармалар мен реалистік туындыларда кездеседі. Мысалы: «Айман-Шолпан» комедиясындағы Көтібар, т.б. Бұл санаттағы кейіпкерлер актант-көмекші, актант-оппонент моделі сипаттарын иеленуі мүмкін.

Н. Фрай типологиясындағы ирониялық модус кейіпкерлері басқа адамдардан төмен деңгейде, барлық сапалық қасиеттері жағынан оларға жол береді. Ондай кейіпкерлердің әрекеттері тәуелді, мағынасыз, қисынсыз, жеңіліске толы болады. Бұл категорияға ұнамсыз сипаты бар кейіпкерлерді кіргізуге болады. Олар негізінен қарсылас, қаскөй әрекеттерімен көрінеді. Сондықтан бұл деңгейдегі кейіпкерлер негізінен актант-қарсылас (оппонент) түрінде болады. Мысалға Ғ.Мүсреповтің «Қозы Көрпеш – Баян сұлу» пьесасындағы Қарабай мен Жантық бейнелерін айтуға болады.

Қорытынды. Мәтіннің актанттық құрылымында кейіпкерлер категориясы оқиғадағы рөліне, іс-әрекетке қатысуына қарай белгілі сипат иеленіп, актанттық модельдер қатарын түзеді.

Мәтіннің актанттық құрылымына қатысты жоғарыдағы теориялық байыптаулар көркем туынды табиғатын структуралық талдау аспектісінде зерттеудегі бастапқы

қадам деуге болады. Зерттеушілер ұсынған актант категорияларының қатары және модельдері қаһарман, кейіпкер, протагонист, антагонист кейіпкерлердің болмысын терең таныту бағытында жаңа ізденістерге мол мүмкіндік ашып берері сөзсіз.

Зерттеудің құндылығы. Көркем туынды мәтінінің актанттық құрылымын зерделеу қазіргі әдебиеттанудың маңызды аспектілерінің бірі. Мәтіндегі субъект түрлерін актанттық модельдер тұрғысынан қарастыру жаңа зерттеулерге тың бағытты көрсетуімен құнды.

Мақала ҚР БҒМ грантымен қаржыландырылатын «AP08856218 –XXI ғасырдағы гуманитарлық ғылым кеңістігі: ғылымдар ықпалдастығы және әдебиеттану» ғылыми жобасы аясында жазылды.

¹Аймухамбет Ж.А., ²Айтуганова С.Ш., ³Байтанасова К.М., ⁴Касен А.Т., ⁵Сейпутанова А.К.

^{1,2,3,4}Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева,
Нур-Султан, Казахстан,

⁵Восточно-Казахстанский университет им. С. Аманжолова,
Усть-Каменогорск, Казахстан

E-mail: ¹a_zhanat@mail.ru, ²s-aituganova@mail.ru, ³k.baitanasova@mail.ru, ⁴aiauzhan96@mail.ru, ⁵aiimgul@bk.ru
ORCID: ¹0000-0002-7061-3000, ²0000-0002-7619-4310, ³0000-0001-5168-720X,

⁴0000-0002-9573-5629, ⁵0000-0003-4352-4448

Актантная структура художественного текста

Аннотация. В данной статье рассматривается структура текста в аспекте субъектов изображения. Согласно теоретическим заключениям субъекты художественного произведения определяют актантную структуру текста. Термин «актант» обозначает исполнителя акта в художественном произведении. Известно, что персонажи, выполняющие функцию субъектов изображения, создают динамику сюжета текста. Можно наблюдать, как понятие «персонаж», получившее широкое применение в литературоведении, заменяется в теоретических трудах различными терминологическими обозначениями. Среди них именно термин «актант», достигнув степени обобщающего наименования, характеризующего структуру текста, дополнил исследовательскую парадигму.

Если с синтаксической точки зрения слово «актант» характеризуется как предикат, то в литературоведении оно вбирает в себя понятия, обозначаемые терминами «герой», «персонаж», «образ», «субъект/объект», «адресант/адресат», «помощник//противник». Теоретически разъясняется, что основной смысл актантной функции заключается в том, что она является движущей силой развития сюжета, событий. Заключение о том, что фиксирование типологии субъектов в виде моделей актантов, позволяют раскрыть новые грани природы текста.

В сложившемся понимании обозначение понятия «персонаж» словом «актант» достигло уровня, определяющего субъектов единого текста в качестве актантной структуры.

Функция актантной структуры в тексте, способы ее представления рассматриваются во взаимосвязи с понятиями «герой», «персонаж», «персонасфера», теоретически обосновывается важная роль субъектов изображения.

Ключевые слова: текст, актант, субъект, объект, адресант, адресат, протагонист, антагонист.

¹Aimukhambet Zh. A., ²Aituganova S. Sh., ³Baitanassova K. M., ⁴Kassen A. T., ⁵Seiputanova A. K.

^{1,2,3,4} Eurasian National University named after L.N. Gumilyov
Nur-Sultan, Kazakhstan,

⁵S. Amanzholov East Kazakhstan University
Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

E-mail: ¹a_zhanat@mail.ru, ²s-aituganova@mail.ru, ³k.baitanassova@mail.ru, ⁴aiauzhan96@mail.ru, ⁵aiimgul@bk.ru
ORCID: ¹0000-0002-7061-3000, ²0000-0002-7619-4310, ³0000-0001-5168-720X,
⁴0000-0002-9573-5629, ⁵0000-0003-4352-4448

Actant structure of a literary text

Annotation. In this article the text structure is considered from the point of image plots. According to theoretical conclusions, the objects of an artistic work determine the actant structure of the text. The term actant begins with the meaning of an action performer in an artistic work. It is known that the characters in the role of the subject of the image realize the dynamics of the plot in the text. We can see that the concept of a character that widely used in literary studies is defined by various terms in theoretical works. Among them, the concept of actant has reached the level of a universal name that describes the structure of the text, complementing the research paradigm.

While the concept of an actant is syntactically characterized by the concept of a predicate, in literary studies it collects term concepts explained by the names as a hero, a character, an image, a subject//object, an addresser//addressee, an assistant/adversary. The main essence of actant activity is the development of the plot, which is theoretically explained as the driving force of stories. Undoubtedly, marking the typology of subjects in the form of actant models allows us to identify the nature of the text in a new way.

Marking the concept of a character with the word "actant" has reached the level of representing the subjects in the text as an actant structure.

The function of the actant structure in the text and the forms are considered in connection with the concepts as a hero, character, personosphere and the important role of the subjects of the image is theoretically formulated.

Key words: text, actant, subject, object, addresser, addressee, protagonist, antagonist.

Информация об авторах:

Аймухамбет Жанат Аскербекқызы, доктор филологических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан. E-mail: a_zhanat@mail.ru, ORCID:0000-0002-7061-3000

Айтуганова Саулеш Шамшаевна, кандидат филологических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан. E-mail: s-aituganova@mail.ru, ORCID:0000-0002-7619-4310

Байтанасова Карлыгаш Медетқызы, кандидат филологических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан. E-mail: k.baitanassova@mail.ru, ORCID:0000-0001-5168-720X

Касен Аяужан Толегеновна, докторант Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан. E-mail: aiauzhan96@mail.ru, ORCID:0000-0002-9573-5629

Сейпутанова Айымгуль Камзановна, кандидат филологических наук, доцент Восточно-Казахстанского университета им. С. Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан. E-mail: aiimgul@bk.ru, ORCID:0000-0003-4352-4448

Әдебиеттер

Актант //Лингвистиканың энциклопедиялық анықтамасы. – Мәскеу: Үлкен Ресей Энциклопедиясы баспасы, 2002. – 709 б. (орыс.)

Антономасия. Ашық энциклопедия: <http://ru.wikipedia> (орыс.)

Бахтин М. Сөз өнер шығармашылығының эстетикасы. – Мәскеу: Өнер, 1979. – 424 б. (орыс.)

Богуславский, И. Лексикалық бірліктер әрекетінің сферасы. – Мәскеу: «Орыс мәдениеті тілдері» мектебі, 1996. – 464 б. (орыс.)

- Греймас А. Құрылымдық семантика: әдіс іздерістері. – Мәскеу: Академиялық жоба, 2004. – 368 б. (орыс.)
- Пропп В. Ертегі құрылымы. 2-басылым. Мәскеу: «Ғылым» Шығыс әдебиеттері баспасының Бас редакциясы, 1969. – 168 б. (орыс.)
- Протагонист/<https://www.textologia.ru/slovari/literaturovedcheskietermi-ny/protagonist/> (орыс.)
- Теньер Л. Құрылымдық синтаксис негіздері. – Мәскеу: Прогресс, 1988. – 656 б. (орыс.)
- Трубина Е. Нарратология: негіздері, проблемалары, перспективасы. – Екатеринбург: Орал университетінің баспасы, 2022. – 104 б. (орыс.)
- Ухтомский А. Доминанта. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 448 б. (орыс.)
- Хазагеров Г. Орыс мәдениетінің персонификациясы: персонификацияның екі ерекшелігі // Жаңа әлем. 2002. №1. 133-145 б. (орыс.)
- Фрай Н. Сын анатомиясы: бірінші очерк // XIX-XX ғасырлардағы шетел эстетикасы және әдебиет теориясы: Трактаттар, мақалалар, эссе. – Мәскеу: ММУ баспасы, 1987. – 510 б. (орыс.)

Литература

- Актант // Лингвистический энциклопедический словарь. – Москва: Издательство Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с. (рус.)
- Антонимасия. Открытая энциклопедия: <http://ru.wikipedia> (рус.)
- Бахтин М. Эстетика словесного творчества. – Москва: Искусство, 1979. – 424 с. (рус.)
- Богуславский, И. Сфера действия лексических единиц. – Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 464 с. (рус.)
- Греймас А. Структурная семантика: Поиск метода. – Москва: Академический проект, 2004. – 368 с. (рус.)
- Пропп В. Морфология сказки. Издание 2-е. Москва: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1969. – 168 с. (рус.)
- Протагонист/<https://www.textologia.ru/slovari/literaturovedcheskietermi-ny/protagonist/> (рус.)
- Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. – Москва: Прогресс, 1988. – 656 с. (рус.)
- Трубина Е. Нарратология: основы, проблемы, перспективы. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2022. – 104 стр. (рус.)
- Ухтомский А. Доминанта. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 448 с. (рус.)
- Фрай Н. Анатомия критики: очерк первый // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв.: Трактаты, статьи, эссе. – Москва: Издательство МГУ, 1987. – 510 с. (рус.)
- Хазагеров Г. Персонафера русской культуры: два свойства персонафера // Новый мир. 2002. №1. С.133-145. (рус.)

References

- Aktant (2002) // *Lingvisticcheskij enciklopedicheskij slovar'*. – Moskva: Izdatelstvo Böłšaia Rosiskaia ensiklopedia. – 790 s. (in Russ.).
- Antonomasija. Ashyq enciklopediya: <http://ru.wikipedia> (in Russ.)
- Bahtin M. (1979) *Estetika slovesnogo tvorcestva*. – Moskva: iskusstvo. – 424 s. (in Russ.)
- Boguslavskij, I. (1996) *Sfera dejstviya leksicheskikh edinic*. – Moskva: SHkola «Yazyki russkoj kul'tury». – 464 s. (in Russ.)
- Fraj N. (1987) *Anatomiya kritiki: ocherk pervyj // Zarubezhnaya estetika i teoriya literatury HHH-HKHvv.*: Traktaty, stat'i, esse. Moskva: Izdatel'stvo MGU.– 510 s. (in Russ.)
- Greimas A. (2004) *Strukturnaya semantika: Poisk metoda*. Moskva: Akademicheskij proekt. – 368 s. (in Russ.)
- Hazagerov G. (2002) *Personosfera russkoj kul'tury: dava svojstva personosfera //Novyj mir.* №1. S.133-145. (in Russ.)
- Propp V. (1969) *Morfologiya skazki. Izdanie 2-e.* Moskva: Glavnaya redakciya vostochnoj literatury izdatel'sva «Nauka». – 168 s. (in Russ.)
- Protagonist/<https://www.textologia.ru/slovari/literaturovedcheskieterminy/protagonist/> (in Russ.)
- Ten'er L. (1988) *Osnovy strukturnogo sintaksisa*. – Moskva: Progress. – 656 s. (in Russ.)
- Trubina E. (2022) *Narratologiya: osnovy, problemy, perspektivy.* –Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta. – 104 str. (in Russ.)
- Uhtomskiy A. (2002) *Dominanta*. – Sankt-Peterburg: Piter. – 448 s. (in Russ.)